

«به نام خدایی که جان آفرید»

تخلیص علوم و فنون

پازدم

درس اول

به نام خدا

فعالیت گروهی دوره آموزشی تأمین مدرسی کتاب های پایه یازدهم - استان مرکزی مرداد ماه ۱۳۹۶

اعضای گروه : سید جلال احمدی، محمدرضا احمدی

درس اول علوم و فنون پایه یازدهم، عنوان درس : تاریخ ادبیات فارسی در قرن های هفتم، هشتم و نهم

الف) خودارزیابی ها

۱- حمله مغول بر محتوای شعر و نثر قرن هفتم چه تأثیراتی گذاشت؟

فرهنگ شهر ها از خراسان به عراق عجم منتقل شد. قصیده کمرنگ شد و غزل رونق گرفت. مثنوی مجالی برای ظهور عاطفه و اخلاق و عرفان شد. شعرا این عصر، نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد. نثر به دو جریان ساده نویسی و پیچیده نویسی گرایش پیدا کرد.

۲- دو جریان نثر قرن هفتم را از نظر ویژگی های زبانی بررسی کنید.

الف) جریان نثر ساده:

از کتاب های «طبقات ناصری و مرصادالعباد» می توان به عنوان نمونه نثر ساده یاد کرد که گاه دارای سجع و موازنه نیز هستند.

ب) جریان نثر پیچیده:

پیچیده نویسی را می توان در آثاری چون تاریخ «وصّاف و تاریخ جهانگشای جوینی» مشاهده کرد که محتوایشان عمدتاً تاریخ حاکمان وقت است.

۳- شعر سبک عراقی را با شعر سبک خراسانی از نظر قالب مقایسه کنید.

قالب اصلی سبک خراسانی «قصیده و مثنوی» است. اما قالب اصلی سبک عراقی «غزل» است. در سبک عراقی قالب «قطعه» کامل تر است.

۴- فکر و اندیشه غالب بر آثار مولانا جلال الدین را بیان کنید.

معارف بشری و مسائل عرفانی

۵- چه عواملی سبک ادبیات فارسی را از خراسانی به عراقی تغییر داد؟ آنها را بررسی کنید.

الف) عوامل سیاسی و اجتماعی مثل روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی.

ب) تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم.

۶- کدام یک از ویژگی‌های فکری سبک عراقی موجب پیدایش عرفان در قرن هفتم شد.

سر خوردگی و ناامیدی شعرا وادبا از اوضاع اجتماعی و تمایل به انزواطلبی و سیر در فضای معنوی موجب

رونق بیشتر عرفان شد. و روحیه تساهل و تسامح، خدمت به خلق، آزادگی و اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا رواج پیدا کرد.

ب) ایراد های درس:

الف) در خودارزیابی دوم از دانش آموزان خواسته شده است «ویژگی های زبانی» دوجریان نثر قرن هفتم را

بررسی کنند برای این کار باید نمونه‌ای از نثر در اختیار دانش قرار بگیرد اما در کتاب نمونه‌ای وجود ندارد! ب) منبع

بیت «استاد سخن سعدی است نزد همه کس؛ اما // دارد سخن حافظ طرز غزل خواجه» مشخص نشده است.

« شاعران و نویسندگان معروف قرن هفتم »

آثار منشور	آثار منظوم	نام و نشان	سبک	شاعران و نویسندگان معروف قرن هفتم
—	- مثنوی معنوی - دیوان شمس	مولوی (مولانا جلال الدین بلخی)	عراقی	
- گلستان	- بوستان	سعدی		
	- عشاق نامه	فخرالدین عراقی		
- مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد	—	نجم الدین رازی (نجم دایه)		
- تاریخ جهانگشا	—	عطاملک جوینی		
- جوامع التواریخ	—	خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی		
- المعجم فی معاییر اشعارالعجم	—	شمس قیس رازی		

« شاعران و نویسندگان معروف قرن هشتم »

آثار منشور	آثار منظوم	نام و نشان	سبک	شاعران و نویسندگان معروف قرن هشتم
—	- پنج گنج	خواجوی کرمانی	عراقی	
—	- دیوان شعر	حافظ		
—	- جمشید و خورشید	سلمان ساوجی		
- رساله دلگشا - اخلاق الاشراف - صد پند	- موش و گربه	عبید زاکانی		
- تاریخ گزیده	—	حمدالله مستوفی		

« شاعران و نویسندگان معروف قرن نهم »

آثار منشور	آثار منظوم	نام و نشان	سبک	شاعران و نویسندگان معروف قرن نهم
- بهارستان - نفحات الانس	- تحفه الاحرار	جامی	عراقی	
—	- دیوان شعر	شاه نعمت الله ولی		
- تذکره دولت شاه	—	دولت شاه سمرقندی		
- اخلاق جلالی	—	جلال الدین دوانی		

درس دوم

(پایه های آوایی : قهرمان مردانیان چهارمحال و بختیاری و مهدی رهنما سیستان و بلوچستان)

درس سوم

باسمه تعالی

کارگاه علوم و فنون ادبی درس سوم تشبیه

آقای حسن ابراهیم زاد - استان آذربایجان غربی و آقای محمد قدمیاری استان فارس

شناسنامه درس : عنوان : تشبیه محتوا و موضوع : بیان همانندی و شباهت

کلید واژه : تشبیه - مشبه - مشبه به - وجه شبه - ادات تشبیه - تشبیه گسترده و فشرده

روش تدریس : بیان شاهد مثال هایی از کل به جزء در وایت برد یا استفاده از سیستم فن آوری و استفاده از تصاویر شبیه بهم

اهداف : شناخت تشبیه و انواع آن و مهارت در تولید عبارت ها یا ترکیب های تشبیهی

خودارزیابی:

۱ - الف -

من : مشبه	مرغ : مشبه به	نالیدن : وجه شبه	چو : ادات تشبیه	تشبیه گسترده
تو	سرو	بالیدن	همچو	تشبیه گسترده
من	ابر	گریستن	چو	تشبیه گسترده
تو	غنچه	خندیدن	همچو	تشبیه گسترده

ب -

ابرو : مشبه	کمان : مشبه به	تشبیه فشرده
-------------	----------------	-------------

پ -

عشق : مشبه	بلا : مشبه به	تشبیه فشرده
عشق : مشبه	کربلا : مشبه به	تشبیه فشرده
جان : مشبه	شهید کربلا : مشبه به	تشبیه فشرده

۲ - الف - وجه شبه : به آرامی پخش شدن / پخش شدن

ب - وجه شبه : قرار گرفتن حجاب و مانعی در برابر چیزی / تاریکی / ایستادن

۳ - الف -

خواهش : مشبه	چتر : مشبه به
باران : مشبه	زنگ : مشبه به
عطش : مشبه	نسیم : مشبه به

ب -

ضمیر : مشبه	آینه : مشبه به
-------------	----------------

۴ - الف -

الف	تشبیه گسترده	دلَم مثل صنوبرها صبوراست
ب	تشبیه گسترده	زمین چو سینه سهراب
پ	تشبیه گسترده	اجرام کوه ها مانند پنبه دانه است

در ضمن در همین تمرین ترکیب های : جوشن برگ / ناوک صنوبر / ناوک غان هم تشبیه فشرده هستند.

۵ - الف -

برف : مشبه	پری های هزار افسانه ای : مشبه به
------------	----------------------------------

ب -

روز : مشبه	شمع : مشبه به
شب : مشبه	چراغ : مشبه به

۶ - الف - جام عشق - دو پایه مشبه و مشبه به

ب - سنگ حادثه - دو پایه مشبه و مشبه به

پ - خانه دل - دو پایه مشبه و مشبه به

ت - حریر باور / شعله ندامت - دو پایه مشبه و مشبه به و هرچهر پایه در « که بر کویر عطشناک نیستم چون ابر

»

۷ - الف - ادات تشبیه : ماند

ب - ادات تشبیه : چون / مانستی

پ - ادات تشبیه : گوی

تشیبه گسترده	خواجوی کرمانی
تشیبه گسترده	کمال الدین اصفهانی
تشیبه فشرده	حافظ
تشیبه فشرده	عراقی
تشیبه فشرده	سعدی

نتیجه : تعداد تشبیه فشرده بیشتر است .

چو	در	یا	ی	خون	شد	ه	مه	دش	تُ	راغ
ج	هان	چون	ش	بُ	تی	غ	ها	چون	چ	راغ

ن -- / ن -- / ن -- / ن --

علامت هجای کوتاه را پیدا نکردم عذرخواهی می کنم اگر با حرف «ن» علامت مذکور نشان داده شده است .

باتشکر : ابراهیم زاد و قدمیاری

اعضای گروه: اعظم احمدی (مرکزی) نرگس نواختی مقدم (اردبیل)

۱- مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد در قرن هفتم هجری نگارش یافته و از نجم الدین دایه است. در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی است. نثر کتاب هم ساده است.

زیبا شناسی متن:

ابر کرم: تشبیه فشرده و ترکیبی است/ باران محبت: تشبیه فشرده و ترکیبی است.

گل و دل سجع دارد.

۲- شعر از مولوی شاعر قرن هفتم، موضوع شعر عرفانی است در قالب غزل و با زبان نرم و دلنشین سروده شده واز معانی عمیق انسانی و آسمانی برخوردار است.

زیبا شناسی ابیات:

وزن شعر: مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفتعلن

پایه های آوایی بیت اول:

مُر دِ بُ دَم	زِن دِ شُ دَم	گِرِی بُ دَم	خَن دِ شُ دَم
دول تِ عِش	قا مَ دُ مَن	دول تِ پا	یَن دِ شُ دَم

بیت ۱: دولت عشق: تشبیه فشرده- ترکیبی

بیت ۲: زهره تابنده شدم: تشبیه گسترده، غیر ترکیبی

بیت ۵: چشمه خورشید: تشبیه فشرده، ترکیبی / چشمه خورشید تویی: تشبیه فشرده، غیر ترکیبی

سایه گه بید منم: تشبیه فشرده، غیر ترکیبی

بیت ۶: چرخ فلک: تشبیه فشرده-ترکیبی

بیت ۷: اختر رخسنده شدم: تشبیه فشرده-غیر ترکیبی

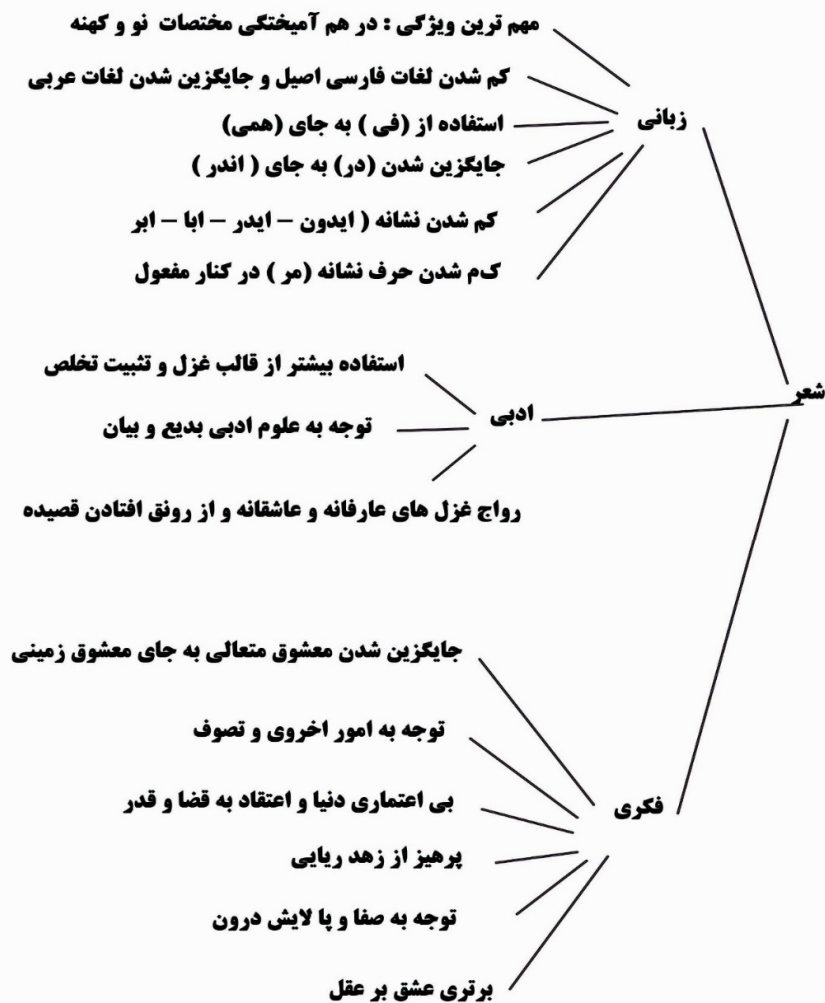
درس چہارم

«به نام آنکه هستی نام از او یافت»

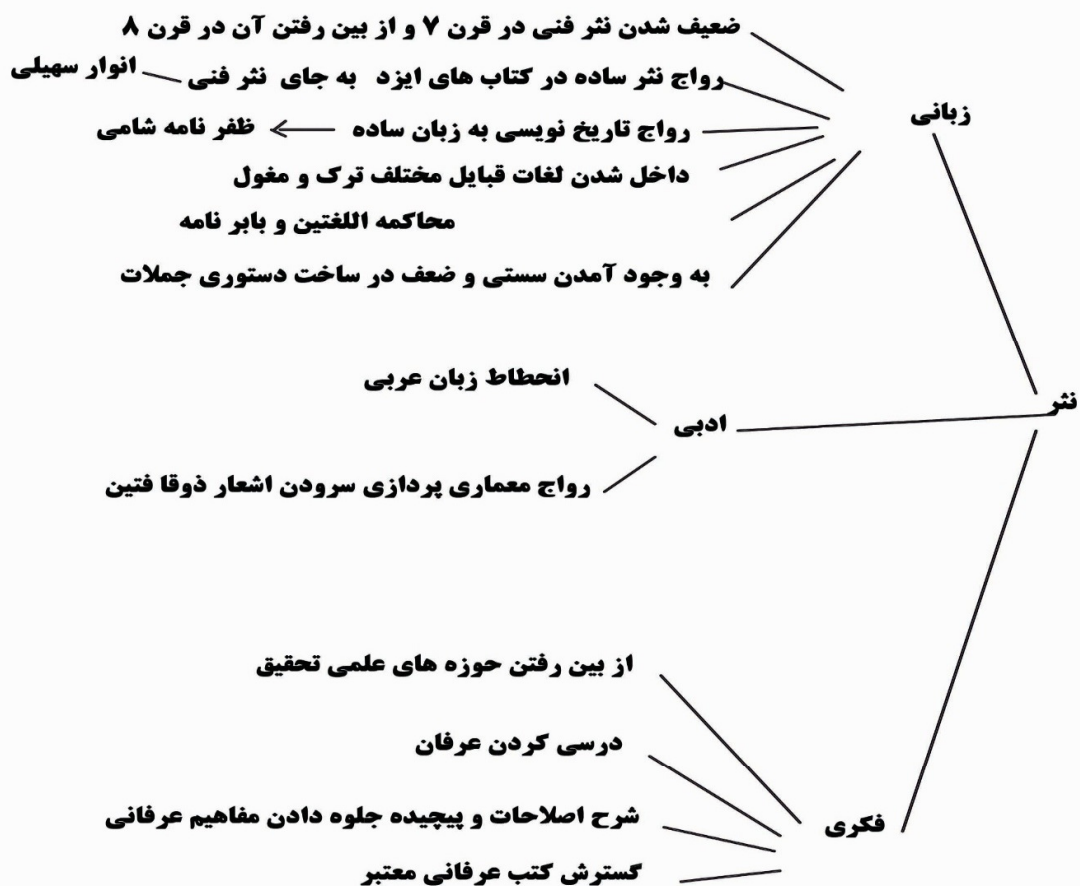
کارگروهی درس چهارم علوم و فنون پایه ی یازدهم: سبک عراقی (سبک شناسی قرن های هفتم ، هشتم و نهم)

نام و نام خانوادگی اعضای گروه	استان
افشین طالب خواه	قزوین
اسماعیل شمس الدین	کرمان

درس چهارم (سبک عراقی قرن ها ۹/۸/۷)

درس چهارم (سبک عراقی قرن ها ۹/۸/۷)

خود ارزیابی های درس چهارم علم و فنون: صفحه ۴۲

(۱)

الف) آمدن یکی به جای کسی در بیت اول / کاهش سادگی و روانی کلام و حرکت به سوی دشواری متن در بیت ششم

ب) و غز و اندرز در شعر / توجه به احوال شخصی و مسائل روحی

پ) رواج و اوج گیری قالب شعری مثنوی / بیان به شکل داستانی

(ت)

بان	گ	زد	یا	رُش	ک	بر	در	کی	س	تان
-	U	-	-	-	U	--	-	-	U	-
گ	فت	بر	در	هم	تو	یی	ای	دل	س	تان
-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-

۲) زیرا علاقه مندی شدید آنان به ثبت وقایع مربوط به پدران و اجدادشان

۳) ابیات حافظ دارای لغات فراوان عربی است: فرین / لعل / طعن ولی در شعر فردوسی اینگونه نیست

فراوانی ترکیبات نو در شعر حافظ (کلک خیال انگیز)// اما در شعر فردوسی این ویژگی کمتر است . شعر فردوسی دارای سادگی و روانی است ولی شعر حافظ به سوی دشواری متن حرکت کرده است .

رواج شکایت و انتقاد اجتماعی و احوال شخصی مسائل درونی

آتش است آب دیده ی مظلوم ← تشبیه فشرده ی غیر ترکیبی

مشبه به مشبه

تو چو شمعی از او هراسان باش ← تشبیه گسترده

مشبه ادات مشبه به وجه شبه

پایه‌های آوایی	چ نین گف	ت ر س تم	ب آ وا	زِ سخت
	ک ای شا	ه شا دان	دل نی	ک بخت

درس پنجم

(پایه های آوایی همسان ۱: یدالله محمدی کردستان ، محمدصالح نسب کهگیلویه و بویر احمد)

درس ششم

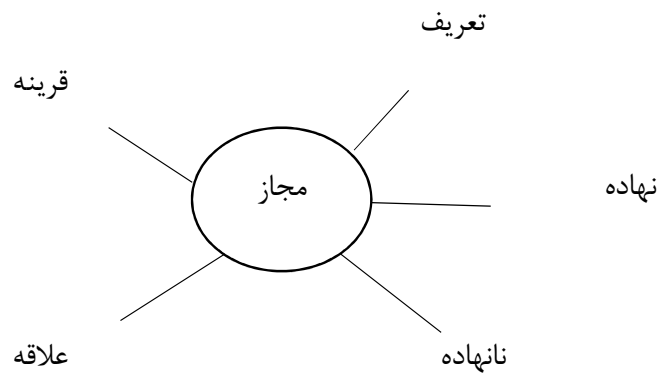
به نام خدا

علوم و فنون (۲)

اسامی گروه :

(۱) مسعود فرج زاده (البرز) (۲) مجید جلاله وند (گیلان)

درس ششم مجاز

- (۱) تعریف : کاربرد واژه در معنی نانهاده (غیرحقیقی) است.
- (۲) معنای نهاده : کاربرد واژه در معنای اصلی یا اولین و رایج ترین معنایی که از یک واژه به ذهن می رسد.
- (۳) معنای نانهاده : بکار رفتن واژه در غیرمعنی حقیقی و اصلی است.
- (۴) علاقه یا پیوند : ارتباط بین معنای نهاده و نانهاده را نشان می دهد. اگر علاقه نباشد مجاز هم نخواهد بود.
- (۵) قرینه : نشانه ای که ذهن ما را از معنای نهاده بازمی دارد و به سوی معنای نانهاده سوق می دهد. به عبارت دیگر، نشانه ای که به وسیله آن پی می بریم واژه در معنای نهاده بکار نرفته است. قرینه ممکن است در کلام باشد یا نباشد.

مجاز

مثال : برآشفت ایران و برخاست گرد همی هر کس کرد ساز نبرد

واژه « ایران » در معنای نهاده، همان مفهوم « کشور ایران»، وطن و محل زندگی ماست. اما در این بیت معنای نانهاده؛ یعنی، « سپاه یا مردم ایران» مورد نظر است.

به طور خلاصه در بیت بالا واژه « ایران» مجاز است :

الف) معنای نهاده : کشور ایران

ب) معنای نانهاده : سپاه یا مردم ایران

پ) قرینه : برآشفتن

د) علاقه یا پیوند : محلیه

خودارزیابی صص ۵۶ و ۵۵

نهاده : چرخ
نانهاده : آسمان

۱

الف) واژه چرخ

نهاده : سر (کله)
نانهاده : فکر، اندیشه

ب) سر

نهاده : سینه
نانهاده : دل

پ) سینه

۲

الف) فردا (آینده) - شهر (کشور)

ب) خاکی و آبی (انسان)

پ) نرگس (چشم)

ت) عالمی (مردم عالم)

ث) نگین (انگشتر)

۳

مجاز : دست (انگشت)

قرینه : گره گشاید

۴

از نظر فکری : رواج ناامیدی، شاعر معتقد است که آنچه نصیبش شده غم و غصه است. حسرت خوردن به دوران جوانی و غم پیری

از نظر ادبی : مراعات نظیر بین کلمات درخت، میوه، شکوفه و سرو سپیدی

مجاز در واژه سر (موی سر)، تشبیه فشرده به صورت ترکیب اضافی در « میوه غم »

۵

وزن واژه بیت « فعولن - فعولن - فعولن - فعل » است.

سرشار از نیلوفر باشید

علوم و فنون ادبی کارگاه تحلیل فصل دوم

۱. غزل زیر را از نظر تاریخ ادبیات، سبک شناسی، موسیقی شعر بررسی و تحلیل کنید
 من ندانستم از اول که تو بی مهر و وفایی/عهد نابستن از آن به که ببندی و نیایی
 دوستان عیب کنندم که چرا دل به تو دادم/باید اول به تو گفتن که چنین خوب چرایی
 شمع را باید از این خانه به در بردن و کشتن/تا به همسایه نگوید که تو در خانه مایی
 عشق و درویشی و انگشت نمایی و ملامت/همه سهل است، تحمل نکنم بار جدایی
 گفته بودم چو بیایی غم دل با تو بگویم/چه بگویم که غم از دل برود چون تو بیایی
 آن نه خال است و زرخدان و سر زلف پریشان/که دل اهل نظر برد؛ که سری است خدایی
 تو مپندار که سعدی ز کمندت بگریزد/چون بدانست که در بند تو، خوش تر ز رهایی

تاریخ ادبیات:

سعدی در غزل عاشقانه سرآمد شاعران است. غزل سعدی مختصات سبک عراقس را دارد که از اوایل قرن ۷ تا اوایل قرن ۱۰ رواج داشته است. شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی است .

سبک شناسی :

۱. قلمرو زبانی: کاربرد ندانستم به جای نمی دانستم، نابستن به جای نبستن، به به جای بهتر، نیایی به جای پایدار
 نباشی در بیت اول، جهش ضمیر و کاربرد مفعول پس از فعل، وجود «ی» فعل اسنادی در چرایی در بیت دوم،
 کاربرد کشتن در معنی خاموش کردن، وجود «ی» اسنادی در مایی در بیت سوم، کاربرد نکنم در معنای فعل مضارع
 اخباری نمی کنم در بیت چهارم، کاربرد بگویم، برود، و بیایی در مفهوم مضارع اخباری در بیت پنجم، کاربرد زرخدان
 به معنی چانه و نه خال است به جای خال نیست در بیت ششم، کاربرد مپندار به جای نپندار، بگریزد به جای می
 گریزد و بدانست به جای دانست و کاربرد ز به جای از در بیت هفتم

۲. قلمرو ادبی: قالب غزل، قافیه در مصراع اول و همه مصراع های زوج، تضاد در بیت اول، کنایه (دل دادن) در بیت
 دوم، تشخیص در بیت سوم، واج آرای و تشبیه فشرده ترکیبی (بار جدایی) در بیت چهارم، تضاد در بیت پنجم، واج
 آرای، کنایه (دل بردن)، تشبیه و مراعات نظیر در بیت ششم، تخلص، مراعات نظیر، تضاد و مجاز در بیت هفتم

۳. قلمرو فکری: عشق زمینی، شکوه از بی وفایی معشوق، ستایش معشوق، غیر قابل تحمل بودن فراق، ترجیح عاشق
 برای افتادن در دام معشوق
 موسیقی (پایه های آوایی):

ر و ف ا ی ی	ک ت بی مه	ت م زو ول	من ن دانس	پایه های آوایی
ی ن پ ا ی ی	ک ب بن دی	ت ن ز ا به	عه د نا بس	

وزن واژه	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن
خوشه های هجایی	-- U _	-- U U	-- U U	-- U U

۲. متن زیر را از نظر زیبایی شناسی بررسی نمایید:

«فراش باد صبا را گفته تا فرش زمردین بگسترده و دایه ابر بهاری را فرموده تا بنات نبات در مهد زمین بیورود. درختان را به خلعت نوروزی قبای سبز ورق در بر گرفته و اطفال شاخ را به قدوم موسم ربیع کلاه شکوفه بر سر نهاده»

فراش باد صبا: تشبیه فشرده ترکیبی

فرش زمردین: مجاز

دایه ابر: تشبیه فشرده ترکیبی

مهد زمین: تشبیه فشرده ترکیبی

تشخیص

قبای سبز ورق: تشبیه فشرده ترکیبی

اطفال شاخ: تشبیه فشرده ترکیبی

کلاه شکوفه: تشبیه فشرده ترکیبی

سجع

مراعات نظیر

فهیمه حسنیان (سمنان) - سمیه فلاحی (ایلام)

درس هفتم

(تاریخ ادبیات قرن های ۱۰ : علی بازوند لرستان ، علی سهامی کرمانشاه)

درس هشتم

به نام خداوند جان و خرد

کتاب علوم و فنون ادبی (۲) - درس هشتم - پایه‌های آوایی همسان (۲)

اعضای گروه: ۱- محمد مهدی خطیبی: مازندران ۲- عباس حاجی محمدی: خراسان جنوبی.

نحوه تدریس درس:

معلم پس از خوانش درست چند بیت، پایه‌های آوایی همسان را توضیح داده، با مثال‌هایی، فرق ابیاتی را که پایه‌های همسان دارند با پایه‌های ناهمسان مشخص می‌کند. آنگاه ابیاتی را سر کلاس می‌خواند و از دانش‌آموزان می‌خواهد خوانش درست آن را بگویند. سپس کلاس را به چند گروه تقسیم کرده، ابیاتی در اختیار هر گروه قرار می‌دهد و از آنها می‌خواهد با خوانش درست، پایه‌های آوایی بیت را مشخص کنند؛ وزن‌واژه و خوشه‌های هجایی هر یک را بنویسند.

خودارزیابی:

۱- تفکیک پایه‌های آوایی، وزن‌واژه و خوشه‌های هجایی:

الف) بخندد همی باغ چون روی دلبر ببوید همی خاک چون مشک اذفر

پایه‌های آوایی	بِ خَنْ دَدَ	هَ مِ بَا	غُ چُن رُو	یِ دِلِ بَر
	بِ بُو یَدَ	هَ مِ خَا	کِ چُن مُش	کِ اذْفَر
وزن‌واژه	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن
خوشه‌های هجایی	-- U	-- U	-- U	-- U

ب) هین سخن تازه بگو تا دو جهان تازه شود وارهد از حدّ جهان بی حد و اندازه شود.

پایه‌های آوایی	هین سَخَ	تا زِ بِ گو	تا دُ جَ هان	تا زِ شِ وَدَ
	وا رَه دَزَ	حَدِ دِ جَ	بی حَ دُ اَن	دا زِ شِ وَدَ
وزن‌واژه	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن
خوشه‌های هجایی	- U U -	- U U -	- U U -	- U U -

پ) دریادلان راه سفر در پیش دارند پا در رکاب راهوار خویش دارند

پایه‌های آوایی	دَرِ یَا دِلَان	رَا هِ سَ قَر	دَرِ پِی شِ دَا	رَنَد
	پَا دَرِ رِ کَا	بِ رَا هِ وَا	رِ خِی شِ دَا	رَنَد
وزن واژه	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	فع
خوشه‌های هجایی	- U - -	- U - -	- U - -	-

ت) سوزد مرا سازد مرا در آتش اندازد مرا وز من رها سازد مرا بیگانه از خویشم کند

پایه‌های آوایی	سُو زَدَ مَ رَا	سَا زَدَ مَ رَا	دَرِ آتِ شَن	دَا زَدَ مَ رَا
	وَزَ مَن رَ هَا	سَا زَدَ مَ رَا	بِی گَا نِ اَز	خِی شَمَ کُ نَد
وزن واژه	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
خوشه‌های هجایی	- U - -	- U - -	- U - -	- U - -

ث) ای به ازل بوده و نابوده ما وی به ابد زنده و فرسوده ما

پایه‌های آوایی	اِی بِ اَزَل	بُو دِ وُ نَا	بُو دِ مَا
	وِی بِ اَبَد	زِنِ دِ وُ قَر	سُو دِ مَا
وزن واژه	مفتعلن	مفتعلن	فاعِلن (مفتعل)
خوشه‌های هجایی	- U U -	- U U -	- U -

ج) سعادت به بخشایش داور است نه در چنگ و بازوی زورآور است

پایه‌های آوایی	سَ عَا دَت	بِ بَخِ شَا	یِ شِ دَا	وَرَسَت
	نَ دَرِ چَن	گُ بَا زُو	یِ زُو رَا	وَرَسَت
وزن واژه	فعولن	فعولن	فعولن	فعل
خوشه‌های هجایی	- - U	- - U	- - U	- U

چ) جرمی ندارم بیش از این کز جان وفادارم تو را ور قصد آزارم کنی، هرگز نیازم تو را

پایه‌های آوایی	جُر می نَ دا	رَم بی شَ زین	کَز جان وَ فا	دا رَم تُ را
وزن واژه	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
خوشه‌های هجایی	- U - -	- U - -	- U - -	- U - -

ح) نظر آوردم و بردم وجودی به تو ماند همه آسمند و تو جسمی همه جسمند و تو روحی

پایه‌های آوایی	نَ ظَ را وَر	دَم بُر دَم	کِ وُ جو دی	بِ تَ ما نَد
وزن واژه	مِنَ مِ اس مِنَ	دُ تَ جِس می	هَ مِ جِس مَنَ	دُ تَ رو حِی
خوشه‌های هجایی	- - U U	- - U U	- - U U	- - U U

۲- ویژگی غزل کلیم: ابداع معانی، خیال‌های رنگین، ضرب‌المثل و الفاظ محاوره و مضمون‌های ابداعی.

ترکیب‌های: داغ عشق: تشبیه ، تشبیه داغ عشق به گل؛ چاه زنخدان: تشبیه؛ مصراع دوم بیت دوم: ضرب‌المثل و بیت دوم: اسلوب معادله؛ سر در دو مصراع: مجاز؛ مصراع اول بیت چهارم: تشبیه. ره عشق: اضافه استعاری.

درس پنجم

علوم و فنون (۲)

درس نهم : استعاره

نقشه مفهومی درس نهم : استعاره

اسامی گروه: ۱- علیرضا احمدی : هر مزگان

۲- فرهنگ شهبازی : همدان

(۱) نوع اول : ذکر مشبه به / حذف مشبه : گفت که مرو به غربت و می بارید / از نرگس تر، به لاله بر مروارید

استعاره

(الف) انسانی : هزار نقش بر آورد زمانه و نبود ...

(ب) غیر انسانی : قضا ز آسمان چون فروهشت پر ...

(ج) منادا، غیر انسان باشد : ای گل تو دوش داغ

صبحی کشیده ای

(د) اضافه استعاری (۱) انسانی: دست روزگار

(۲) غیر انسانی:

(الف) حیوان: چنگال مرگ

(ب) بی جان: سقف شب

، کنگره عرش

چند پیشنهاد در درس نهم (استعاره) :

- (۱) آغاز سخن را با تشبیه شروع کنیم و بعد به استعاره بپردازیم و مجازی که بر بنیاد شباهت استوار است و موجب ایجاد استعاره می گردد ، در یک یادآوری و نکته ذکر کنیم.
- (۲) " کله " در مصراع اول باز هم استعاره است که باید در متن پایین بیت اصلاح گردد.
- (۳) در خط دوم صفحه ۷۳ ((علاقه پیوند)) خشو است و بهتر است یکی از آن ها را حذف کنیم.
- (۴) در صفحه ۷۷ خط اول بهتر است این گونه بیان کنیم:
(گاه ویژگی رکن محذوف(مشبه به) به رکن ذکر شده(مشبه) اضافه می شود)

مضاف + نقش نمای اضافه + مضاف الیه = رخ اندیشه ، زلف سخن

ویژگی رکن محذوف
(مشبه به)

↓

مشبه

با تشکر از اعضای گروه تالیف - موفق باشید.

کارگاه تحلیل فصل ۳

پاسخ سوال ۱

الف- مضامین تازه مانند

شبیخون خمار - دیوار حیرت

بیت سوم نشانگر ذوق و اندیشه صائب است.

ب - تشبیهات بسیار دارد:

همچو صبح خندان هستیم. بیت ۱

ما آب حیوانیم . بیت ۲

ما مانند آینه ایم و دیوار خیرت. بیت ۳

استعاره و تشخیص:

دست و تیغ عشق . بیت ۱

شبیخون خمار . بیت ۴

نافه مشکین نفش . بیت ۵

جان به لب داریم . کنایه . بیت ۱

پ . فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

۲. روحانی و جسمانی = تضاد

تکرار کلمه کمال

بارامانت = تشبیه

سفت جان = استعاره

فکری:

درونگرایی و توجه به عالم معنوی

قدسی براتی (گلستان) و بهیه احمدی (قم)

درس دهم

به نام خداوند جان و خرد

درس دهم علوم و فنون یازدهم (سبک هندی)

علی اکبر اخوه: استان یزد

زینب علوی: استان خراسان شمالی

شیوه تدریس:

از آن جا که درس سبک‌شناسی مانند تاریخ ادبیات تا حدودی ملال انگیز به نظر می‌آید، پس بهتر آن است که برای دانش‌آموز آن را خوشایند و لذت بخش کرد. برای نمونه می‌توان در بخش نظم این سبک غزلی از بیدل یا صائب با ویژگی‌های یادشده در درس، آورد و به نمایش گذاشت و در بخش نثر نیز نمونه‌ای از کتاب‌های یادشده در متن درس، آورد و با خوانش مناسب به ویژه خوانش غزل با مشارکت دانش‌آموزان از طریق پرسش و پاسخ به آموزش این سبک پرداخت.

بدین ترتیب هم دانش‌آموز فعال می‌شود، هم میزان یادگیری وی افزایش می‌یابد و هم التذاذ ادبی صورت می‌پذیرد.

الف-سبک‌شناسی نظم

غزلی از بیدل:

کار عجبی داشت جنون آه نکردیم

از چاک گریبان به دلی راه نکردیم

این آینه را از نفس آگاه نکردیم

دل تیره شد آخر ز هوایی که به سر داشت

پرواز شد آن رشته که کوتاه نکردیم

فرصت‌شمی‌های نفس بال امل زد

پرواز طرب جز به پر کاه نکردیم

هر چند به صد رنگ دمیدیم درین باغ

نقش قدمی نیست که ما چاه نکردیم

چون شمع که از خویش رود سر به گریبان

خاکی به سر از دوری آن راه نکردیم

صد دشت به هر کوچه دویدیم و لیکن

شب رفت و نگاهی به رخ ماه نکردیم

در وصل ز محرومی دیدار مپرسید

روز سیاهی بود که بیگاه نکردیم

چون سایه به حرمانکده فرصت هستی

ماییم که خود را ز خود آگاه نکردیم

بیدل تو عبث خون مخور از خجلت تحقیق

راهیابی زبان کوچه و بازار و دمیدن روح تازه در شعر به دلیل

رو آوردن طبقات مختلف مردم به ادبیات

گسترش دایره واژگان و از میان رفتن بسیاری از واژه‌های قدیمی

و به کاربردن واژه‌های کمتر به کار رفته در شعر پیش از این دوره

کنار گذاشتن کامل ویژگی‌های سبک خراسانی به دلیل حملات

پی‌درپی بیگانگان پی‌درپی بیگانگان

ورود واژه‌های مربوط به مذاهب و آداب و رسوم هندوان به

حوزه شعر و ادب

کم شدن واژه‌های عربی در شعر و رواج واژگان ترکی و ضعف

زبان فارسی بر اثر حملات تیموریان و ازبکان

واقعگرا بودن زبان سبک هندی

طبیعی بودن آرایه‌های ادبی به دلیل کم توجهی شاعران کوچه و بازار

کاربرد تشبیه، تلمیح، حسن تعلیل، تمثیل و اسلوب معادله

کاربرد قالب غزل (گاهی غزل‌های ۴۰ بیتی و با قافیه تکراری)

استقلال تک بیت‌ها در غزل با عنوان مفردات

به کاربردن ردیف‌های طولانی و خوش آهنگ

معنی‌گرایی و مضمون‌سازی

کامل بودن معنای تک بیت‌ها

یافتن فکری جزئی اما تازه و نگفته و بیان آن به صورتی

اعجاب‌انگیز

ویژگی‌های زبانی

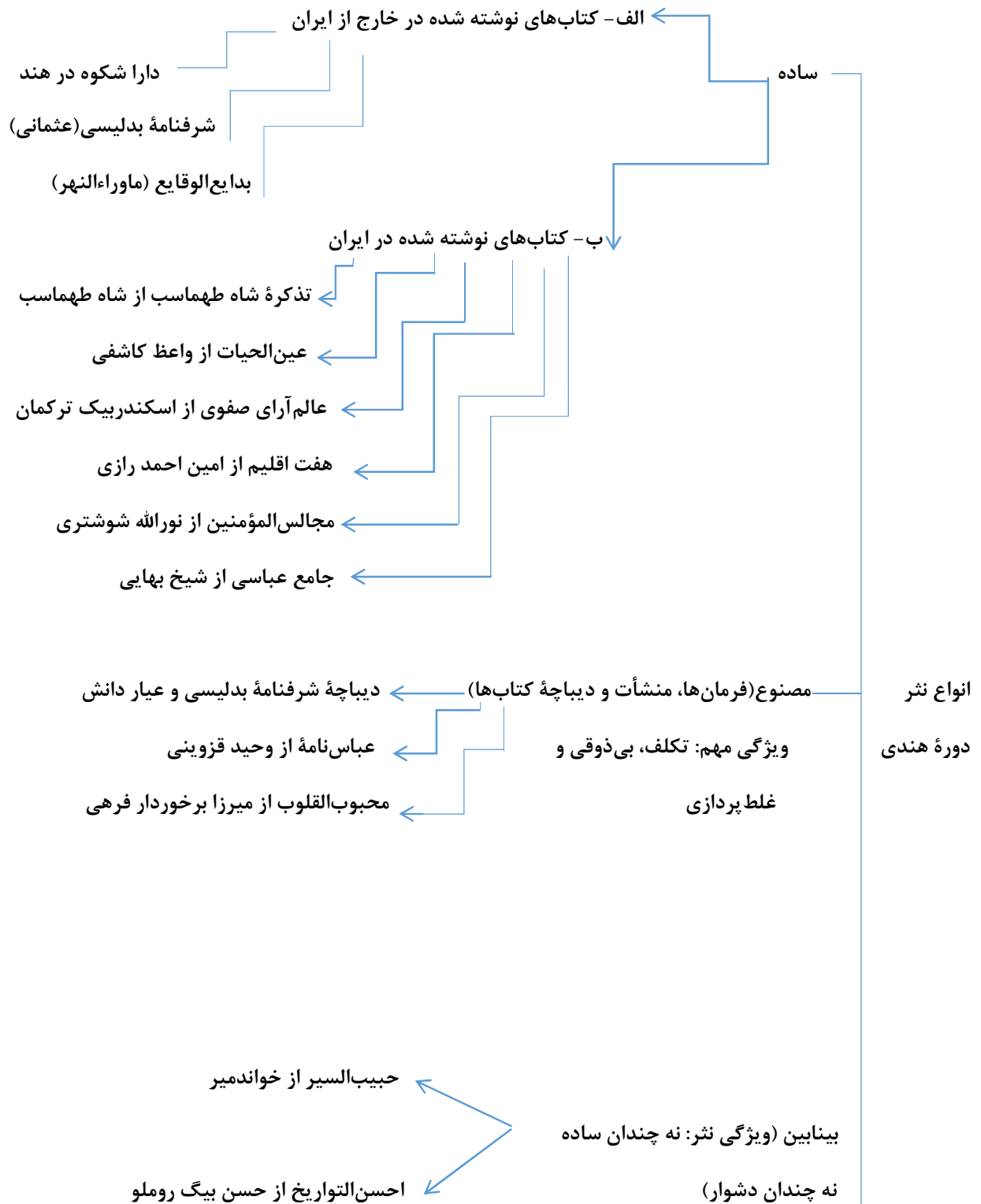
ویژگی‌های ادبی

ویژگی‌های فکری

ویژگی‌های

سبکی سبک

هندی

الف) قلمرو زبانی: ۱- در آمیختگی نظم و نثر

۲- کاربرد وجه وصفی

۳- جمع بستن واژه‌ها به ویژه واژگان فارسی (گیلان‌ات) و ترکی و مغولی (بیلاقات)

۴- مطابقت صفت و موصوف به تقلید از عربی

۵- تتابع اضافات (برای تعارف و تمجید)

۶- آوردن جملات طولانی

۷- کاربرد متنوع افعال پیشوندی

۸- فراوانی لغات ترکی و مغولی

ویژگی‌های

نثر دوره

هندی

ب) ادبی: ۱- تلمیح با آوردن آیات، احادیث و عبارات عربی

۲- تبدیل ضرب‌المثل‌های شیرین فارسی به عبارات بی‌روح عربی

۳- کاربرد شعرهای ضعیف

پ) فکری: نبود نویسنده زبردست به دلیل فرار افراد با ذوق بر اثر استبداد

(۱)

قلمرو ادبی	قلمرو فکری	قلمرو زبانی
تشبیه (بیت ۵ و ۴)	مضمون سازی (بیت ۲ و ۴)	کم بودن واژگان عربی
تشخیص (نبض موج)	کامل بودن معنای تک بیت - ها (بیت ۴)	کاربرد واژگان کوچک و بازاری (روی مزار)
قابلیت به شمار آوردن تک بیت به عنوان مفردات (بیت ۲)	یافتن فکری جزئی اما تازه و نگفته و بیان آن به صورتی اعجاب - انگیز (بیت ۵)	کاربردن واژه های کمتر به کار رفته در شعر پیشینیان (چنار-مزار)

(۲) الف- گل و گریه گلاب : تشخیص گریه تلخ: حس آمیزی

ب- چشم کوب ها: تشخیص حسن تعلیل: به دلیل کرشمه آسمان ستاره ها چشمک می زنند

(۳) با توجه به ویژگی های زبانی سبک هندی در صفحه ۸۷ و سبک عراقی در صفحه ۴۰ و ۴۱ دانش آموز توانایی مقایسه و تحلیل را به دست می آورد.

(۴) وارد شدن واژگان بیگانه منجر به تدوین فرهنگ نویسی شد (ص ۸۷ پ پایانی)

(۵) تناسب میان (سنگ و منجیق) تضاد (سنگ و آبگینه) استعاره (منجیق فلک) اشاره به زیبایی در تصویر آفرینی و مضمون سازی شاعر در بیت.

(۶)

تُ این عهـ دي	کِ با من بسـ	تِ بو دي
مَ گر بهـ رِ	شِ کس تن بسـ	تِ بو دي

(۷)

مطابقت موصوف و صفت به شیوه زبان عربی : طبقه علیه

تتابع اضافات : ناظمانِ مناظمِ سخن پیرایی و پیرایه بندانِ سلسله معنی آرایبی

کاربرد جمله طولانی

اشتقاق : ناظم و مناظم

تناسب : ناظمان، مناظم، سخن پیرایی، معنی آرایبی، شاعران و ...

زبانی

ادبی

فکری ← مفهوم خاصی در این عبارت وجود ندارد وجود واژگان فراوان تنها بازی واژگانی است که
نیازی به کاربردن این میزان واژه در این عبارت دیده نمی شود

درس یازدهم

شناسنامه درس یازدهم

• پایه های آوایی همسان دولختی

عنوان درس

• آشنایی با گونه ای دیگر از پایه های وزن های همسان

هدف کلی

• در پایان درس دانش آموز می تواند وزن هم سان دو لختی یا دوری را تشخیص دهد.

اهداف رفتاری

• پیش سازمان دهنده، ساختن گرایي و تلفیقی از روش های تیمی (نقشه مفهومی)

روش های تدریس

درک پایه های آوایی

ابهامات موجود در درس:

۱- صفحه ۹۰ در تصویر ترازو بهتر بود پایین ایه های آوایی مفعول فاعلاتن ، مستفعلن فعولن نیز قرار می گرفت.

۲- بهتر است "توجه" صفحه ۹۱ به انتهای صفحه ۹۰ منتقل شود و در همان جا پایه های آوایی " ای باد با/م دا دی / یعنی مستفعلن فعولن نیز اشاره شود.

۲- از آنجایی که مفاهیم لغوی و اصطلاحات نونگاشت در حال تثبیت شدن است بهتر است ارتباط بین مفاهیم و لغات نو پیدا در کتاب های دهم ، یازدهم و دوازدهم یکسان باشد .برای مثال در درس یازدهم در پایه دهم صفحه ۷۴ در جمله ای اشاره شد به هر کدام از این "پاره ها، هجا" می گویند.

۳- در صفحه ۹۱ سطر اول در بند یک اشاره شده: دو واژه با هم ،پایه آوایی و «وزن واژه» می گویند.

وزن واژه ← آیا یک رکن است؟ دو رکن یا ایجاد نظم در طول مصرع ها است؟

خلق واژگان جدید در کتاب های درسی ادبیات که به گونه ای سند ملی هویت ماست به نظر می رسد که باید همراه با مستندات با پیشینه علمی باشد، مراحل علمی گزینش را به درستی طی کند و دستخوش سلیقه افراد قرار نگیرد.

۴- در صفحه ۹۱ جمله "اگر هجاهای این شعر را به دسته های (سه تایی یا چهار تایی) تقسیم کنیم نظم و آهنگ آن از دست می رود." بهتر است تبدیل بشود به :

هجاهای این گونه شعر به گونه ای متناوب، همسان است.

۵- صفحه ۹۲ : سطر اول ← هجای پایان نیم مصرع تابع قوانین هجای پایان مصرع است. حذف واژه "قوانین" و آوردن واژه ای مناسب تر .برای مثال می توان گفت :هجای پایانی نیم مصرع در وزن دوری (همسان دولختی)مانند پایان بیت است.

۶- در صفحه ۹۳ : خوشه آوایی ← خوشه در لغت : دسته ، گروه اجتماع گل ها و یا میوه ها که به واسطه محوری که قائم به همه آنهاست ،نگاه داشته شده اند.مجموعه رستنی های به هم پیوسته . در

وجه تسمیه و نام گذاری باید اشاره کرد که : ارتباط بین واژه خوشه ، مفهوم مورد نظر و تصویر این صفحه هماهنگی وجود ندارد.

۷- بیشتر ابیات متن و خودارزیابی این درس دارای اختیارات است.ضمن احترام به نظر مؤلفین محترم با تأکید بر ارزش موسیقایی و شنیداری بیت ، اما مکتوب شدن هجاها در کتاب نیز ، معلم را ناگزیر از توضیحی هرچند به اجمال می سازد ، بهتر است جایی اشاره ای به این موضوع در متن کتاب بشود و جزییات آن به پایه دوازدهم واگذار شود.

۸- در صفحه ۹۶ مصرع دوم "ای دوست قمر خوش تر ، یا آن که قمر سازد ؟" اصلاح شود "خوبی قمر بهتر یا آنک قمر سازد"

۹- در صورت خودارزیابی ۵واژه "بالا" حذف شود.

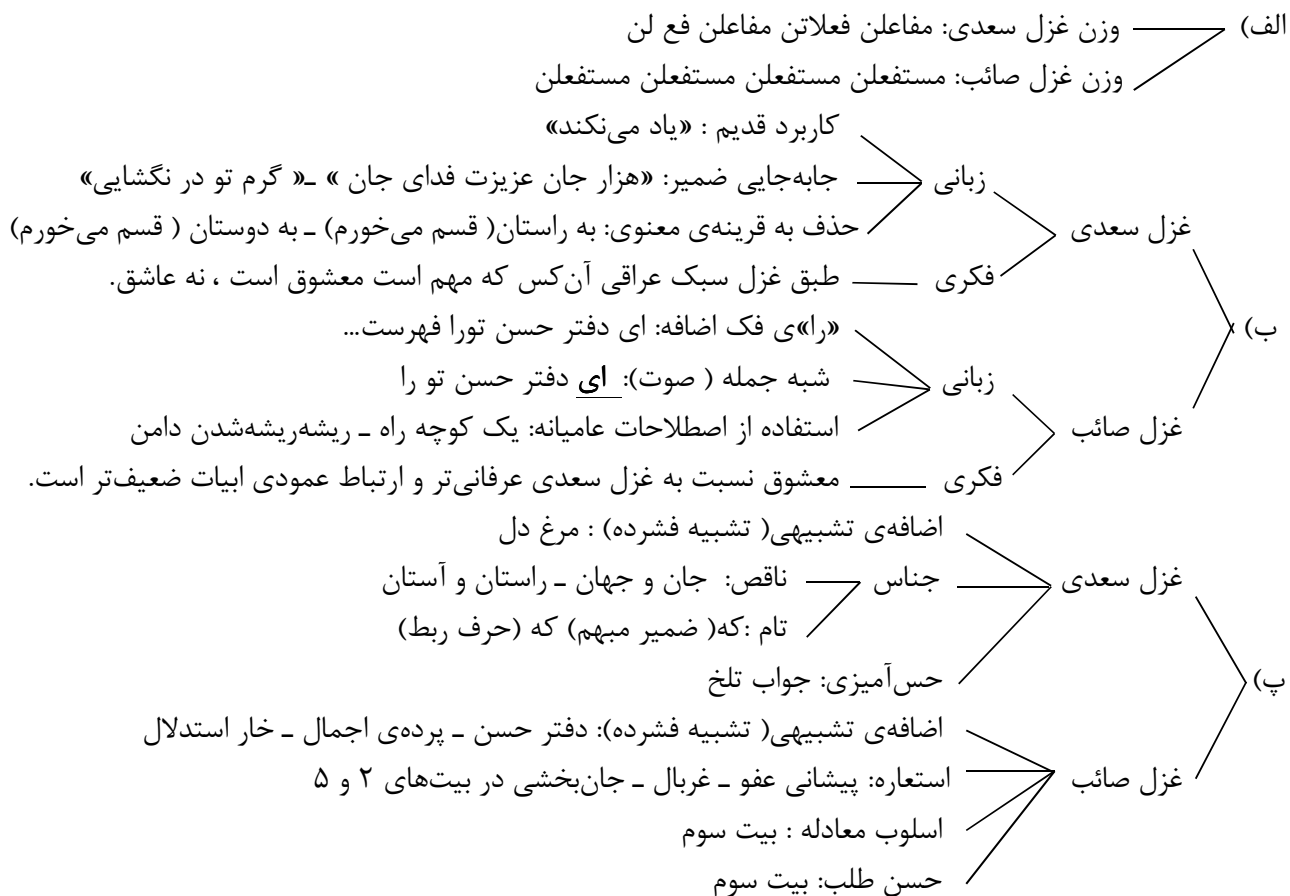
به نام خدا

کتاب: علوم و فنون ادبی ۲

کارگاه تحلیل فصل ۴

اعضای گروه: دکتر پاک‌طینت و حسین صرفی

۱-

۲-

- الف) کشتی عشق (مشبه‌به - مشبه) - یاد تو آرامش است. (مشبه - مشبه‌به)
- ب) ابر کرم (مشبه‌به - مشبه) - باران محبت (مشبه‌به - مشبه)
- پ) ظلمات جهل (مشبه‌به - مشبه) - چراغ هدایت (مشبه‌به - مشبه)
- ت) مه طاسک گردن (مشبه - مشبه‌به) - شب طره‌ی پرچم (مشبه - مشبه‌به)
- چرخ خاک پایت (مشبه - مشبه‌به) - عقل طفل راهت (مشبه - مشبه‌به)
- ث) دریای چشمان (مشبه‌به - مشبه)

۳-

الف) عالم (کلیه) - نرگس (شبهات)

ب) خون (سببه)

پ) دست (آلیه)

-۴

الف) بت (مشبّه به) - گل (مشبّه به) - سنبل (مشبّه به) - خط (مشبّه به)
ب) زندان (مشبّه به)

-۵

الف) دستش نگیرم (مانعش نمی شوم)
ب) بنشاندت پیش آموزگار (تو را تعلیم می دهد)

-۶

الف) استعاره: دل لاله - بر سرو
تشبیه: باغ جهان - لاله عذار
کنایه: نیلی است بر سرو (رنج کشیده است)
ب) استعاره (جان بخشی) با آسمان مفاخره کردیم
کنایه: دم زدن (سخن گفتن)
تشبیه پنهان: تو مثل ستاره ای
پ) کنایه: تا در زمانه باقی است آواز باد و باران (تا دنیا هست)
ت) جان بخشی: عقل گوید
ث) تشبیه: سرشک چو باران - عمر مثل برق
ج) تشبیه: تو روشنی روز هستی - تو شادی هستی - تو ماه هستی
استعاره: ابر شکر بار (معشوق)
چ) تشبیه: بهار توحید - درخت معرفت - چشمه حکمت - یاسمین شوق
ح) کنایه: دلم شکستی (ناراحتم کردی)
استعاره: آبگینه (دل)
خ) استعاره (جان بخشی): ای درخت - آسمان در آغوش درخت خفته است
تشبیه: درخت تو قامت بلند تمنایی
د) تشبیه: جهان آینه است.
ذ) تشبیه: همگنان مثل صدف بودند
ر) استعاره: گل بوستان سرا (معشوق)
ز) تشبیه: گلاب سرشک - من مثل گل هستم.
ژ) تشبیه: نقد جوانی
استعاره: رشته (موی سفید) - فلک به کسی چیزی بدهد.

-۷

الف)	اگر تو	ز آمو	ختن سر	بتابی
ب)	در هوایت	بی قرارم	روز و شب	

-۸

ت وان برد	خ ت جان کی	ز چشم شو
ک می نست مفاعیل (فعولن)	ک ما نن در مفاعیلن	ک دا ئم با مفاعیلن

(الف)

(ب)

د ام	ک من زن	ازین پس	ن میرم
د ام فعل	پ را کن فعولن	س خن را فعولن	ک تخ م فعولن

-۹

تُ از جا نم

چ می خا هد ب گو عش ق تُ از جا نم

-۱۰

یا را م دم خا را م دم مستفعلن	از پی ش آن به رت غم مستفعلن	با زام دم در من زگر مستفعلن	با زام دم در من زگر مستفعلن
-- U --	- U -	-- U --	- U -

(الف)

(ب)

دا ش ده نا ش ده مفتعل (فاعلن)	تی زرت پی فز ت وا مفتعلن	ای ه م هس خاک ضعی مفتعلن
- U -	- UU -	- UU -

-۱۱

وَرَبِّ رَوْد تْ هَم رَ هِی
آ م دُ رِه نِ مِی دِ هِی

(الف) از نَ ظَر ت کُ جا رَ و د
ر ف تُ ر ه ا نِ مِی کُ نِی

زیرا می توان وسط مصراع مکثی کرد

از لوجِ دل سِ یا هِی
با را نِ صَب حِ گاهِی

(ب) ا ش کِ سَ ح ر زُ دا ی د
خُر رَم کُ ن د چَ مَن را

-۱۲ بیت ب (بسیار گنه کردیم.....

-۱۳

شا دا ب	ن می ما ند	ل این بس تان	دا ئم گ
در وقت	ت وا نا یی	ضعی فان را	در یا ب
مفعول	مفاعیلن	مفاعیلن	مفعول
U --	--- U	--- U	U --
می رس دز	چپ پُ راست	وا ز عشق	هر ن ف سا
عز م تَ ما	شا کِ راست	می ر ویم	ما ب ف لک
مفتعلن	فاعلن	فاعلن	مفتعلن
-UU-	-U-	-U-	-UU-

ح سو دی دل
د رین با شد
مفاعیلن
---U

از طع ن
خی ر ت
مفعول
U--

ن با ید بود
چ و ابی نی
مفاعیلن
---U

پ) غم نا ک
شا ید ک
مفعول
U--